

УДК [811.161.2'272:342.725]-049.5:355.01(470+571-651.1:477)»20»

## ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО СТАТУС І ФУНКЦІЇ МОВ У РОКИ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ (2022–2024)

Галина Мацюк

Львівський національний університет імені Івана Франка  
кафедра загального мовознавства  
вул. Університетська, 1, кімн. 343, 79000, Львів, Україна  
тел.: 032 239 47 56

ел. пошта: halyna.matsyuk@lnu.edu.ua  
<https://orcid.org/0000-0001-8601-4742>

Статтю присвячено дослідженню законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють використання мов у роки повномасштабної війни РФ проти України. Завдання статті: вивчити ставлення суспільства до різних аспектів функціонування мов і виокремити здійснені щодо настроїв соціуму законодавчі ініціативи влади. В основу аналізу покладено теоретичні положення соціолінгвістичних та політологічних праць Б. Ажнюка, Л. Андрієнко, В. Кулика, Г. Мацюк, М. Мозера, С. Соколовой та ін. про зв'язки між мовною політикою, мовною ситуацією, мовним законодавством та суспільством. Джерельну базу становлять соціологічні опитування та законодавчі та нормативно-правові акти України (37 одиниць), які ілюструють законодавчий вимір статусу та функцій мов під час повномасштабного вторгнення. Одиницями аналізу виступають більше 130 металінгвістичних текстових показників, які відображають інформацію джерел про статус та функції мов. Застосовані якісні методи аналізу, зокрема контекстуальний, порівняльний, елементи дискурс- та статистичного аналізу. У статті вперше описаний зв'язок між настроями українського соціуму щодо функцій та статусу мов на матеріалі соціологічних опитувань 2022–2024 рр. і законодавчими діями влади в напрямках *державна мова – ідентичність*, *державна мова – нормативний вжиток назв громадського простору*, *державна мова – мови меншин (спільнот)*, *державна мова – англійська мова*, *державна мова – множинне громадянство*. Автор наголошує на ролі проекту закону про виправлення перекладу Європейської хартії регіональних та міноритарних мов, який регулюватиме функції загрожених мов в Україні. Отримані в дослідженні результати переконують, що в час повномасштабної війни відбувається законодавча підтримка української мови як єдиної державної та мови міжетнічного спілкування, з'явилася нова формула мов національних меншин (спільнот), англійська мова отримала статус мови міжнародного спілкування, державна мова відіграє свою роль у множинному громадянстві. Розглянуті щодо мов новели законів забезпечують не тільки громадянський мир і національну злагоду як внутрішньополітичну безпеку, але й підкреслюють культурну окремішність українців як зовнішньополітичну безпеку. Тобто увага до законодавчого виміру статусу і функцій мов дозволяє державі в роки повномасштабної війни посилити свою національну безпеку.

*Ключові слова:* соціолінгвістика, мовне законодавство, мовна ситуація, міжмовна взаємодія, двомовність, державна мова, національна безпека.

DOI:

**Постановка проблеми.** 'Війна' як ознака життя українського соціуму з 2014 р. є новим екстралінгвальним чинником впливів на мову, однак вияви взаємодії *мова–війна* в предметному полі соціолінгвістики ще системно не схарактеризовані. У статті розглянемо окреслений зв'язок понять «мова», «війна» із залученням таких категорій, як «суспільство» та «влада». Актуальність дослідження впливу повномасштабної агресії РФ проти України на мову з законодавчої перспективи зумовлена потребою розвитку теорії соціолінгвістики про нову корелятивну взаємодію *мова–війна*. Важливо зрозуміти зв'язок між настроями соціуму, його поглядами на мови, ставленням до різних аспектів їхнього функціонування та напрямками здійснених законодавчих ініціатив щодо мов з боку влади.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** В основу дослідження покладено

теоретичні положення про зв'язки між мовною політикою, мовною ситуацією та мовним законодавством та суспільством. Вони дозволяють трактувати зміст соціолінгвістичної категорії «мовне законодавство» як багатокомпонентний конструкт, пов'язаний не тільки з формалізованими новелами законів чи законопроектів, які регулюють використання мов, але і з теоретичними засадами виокремлення мов України на основі принципів історизму та культурної тяглості (Лілія Андрієнко) [2], з мовною ідеологією, зокрема її ідеологемою 'офіційна одномовність' (Богдан Ажнюк) [1], зі знаннями про суспільство, насамперед з поглядами громадян, національною єдністю та правами людини (Володимир Кулик) [3], рухом суспільства від масового білінгвізму до переважної одномовності, взаємодією національної мови з мовами меншин та іноземними мовами (Світлана Соколова) [6], з новими компетентностями суспільства в час війни, зокрема топонімічною (Галина Мацюк) [4], та з міжнародними документами Ради Європи (Міхаель Мозер) [5].

**Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми.** Питання про погляди соціуму на мову, відображені в соціологічних опитуваннях 2022–2024 рр., як передумова законодавчих ініціатив влади щодо міжмовної взаємодії в час повномасштабної війни є новим аспектом аналізу мовного законодавства. Недосліджена джерельна база включає матеріали соціологічних опитувань, законодавчі та нормативно-правові акти України, які формують законодавчий вимір статусу та функцій мов під час повномасштабного вторгнення [7–43]. Одиницями аналізу виступають більше 130 металінгвістичних текстових показників, які доносять інформацію про статус та функції мов із виокремлених джерел. Застосовані якісні методи, зокрема контекстуальний, порівняльний, елементи дискурсу- та статистичного аналізу.

**Формулювання цілей статті.** Щоб схарактеризувати законодавчі ініціативи щодо мов у час повномасштабної війни Росії проти України, потрібно зрозуміти динаміку настроїв і поглядів суспільства на статус та функції мов і розглянути напрямки законодавчого виміру міжмовної взаємодії.

**Виклад основного матеріалу.** Якими були погляди соціуму на статус та функції мов? До початку повномасштабної війни вжиток мов регулював чинний Закон України Про функціонування української мови як державної 2019 р. № 2704-VIII [16]. Він фіксував статус української мови як єдиної державної і її нову функцію мови міжетнічного спілкування (Стаття 1), прописуючи її функції як обов'язкові для всіх органів державної влади і всіх сфер публічного життя (за винятком сфери приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів). Стаття 2 регулювала застосування кримськотатарської мови та інших мов корінних народів і національних меншин у відповідних сферах. Суспільство підтримало розширення вжитку державної мови, її перетворення в засіб єдності усієї країни в час війни, про що відразу підтвердили результати соціологічного опитування в липні 2020 р. [38].

1. Соціологічні опитування про динаміку поглядів соціуму на статус і функції мови в час повномасштабного вторгнення.

*Суспільство в 2022 р.* У грудні 2022 р. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів опитування про мови та ідентичності в Україні, взявши до уваги спілкування в повсякденному житті та в сім'ї. Результати засвідчили, що в повсякденні тільки українською комунікує 41% респондентів, переважно українською 17%; рівною мірою обома 24%; якщо порівняти з такими ж відповідями в опитуванні 2017 р., то в 2022 р. частка повних та переважних україномовців збільшилася на 8%; російськомов-

ців зменшилася на 11%. З родиною тільки українською спілкується 50% опитуваних, переважно нею 12%, рівною мірою обома мовами 19%, переважно або тільки російською 15%; у порівнянні з 2017 р. відбулися зміни: тоді тільки або переважно українську використовував 51% респондентів; переважно або тільки російську 25%. Подібні тенденції зростання українськомовних практик ілюстрували відповіді про мови на роботі та в інтернеті. Щодо перспектив розвитку мовної ситуації в Україні, то 80% респондентів вважає, що українська мова має бути основною в усіх сферах спілкування, 15% залишається при думці, що це має бути двомовна країна, 0,6% підтримують думку про російську мову як основну в усіх сферах спілкування. Якщо 2017 р. з українською ідентичністю пов'язали питання української мови 88% опитаних, то в 2022 р. – 95%, якщо з російською ідентичністю в 2017 р. пов'язали питання російської мови 7%, то в 2022 р. всього 2%. Вказуючи на свою ідентичність, «тільки українцями» себе визнали 89%, тільки росіянами – 0,6% [28]. Проф. Володимир Кулик про ці результати писав, що в час війни в українському суспільстві «майже всі стали українцями» [3].

З початком повномасштабного вторгнення суспільство розпочало перейменування пов'язаних з Росією знаків громадського простору, оскільки вже в перші дні березня місцеві громади прощалися із загиблими захисниками. Їхні імена та прізвища жителі населених пунктів вшановували в назвах вулиць. Опитування на початку квітня 2022 р. виявило, що 76% респондентів підтримало цю ініціативу (13% не підтримали, для 9% – це питання байдуже, 2% було важко відповісти); на Заході тих, хто підтримав, було 90%, у Центрі – 77%, на Півдні – 66%, на Сході – 62% [8].

Опитування в кінці квітня 2022 р., підтвердило, що респонденти розмежовують питання про перейменування вулиць з російськими назвами (73% – за, 17% – нейтрально, 1% – важко відповісти і 9% – негативно) і з радянськими назвами (66% – за, 22% – нейтрально, 1% – важко відповісти, 11% – негативно). Крім того, відповіді про перейменування вулиць в Україні зазнавали впливу і мови респондентів. Ініціативу зміни назв, пов'язаних з Росією, підтримувало 84% українськомовних, 66% двомовних і 53% російськомовних громадян, а зміну назв, пов'язаних з радянським минулим, – 73% українськомовних, 62% двомовних і 54% російськомовних [11 : 32–33]. Іншими словами, на відповіді респондентів російське повномасштабне вторгнення 2022 р. впливає більшою мірою, ніж радянське минуле, цікаво, що в цей час був і найнижчий за всю історію спостережень показник ностальгії за СРСР – всього 11% [11 : 4, 26]. У регіонах, де в побуті спілкуються тільки російською мовою, носії виразно покращили ставлення до українських національних героїв, затаврованих радянською пропагандою, зокрема до Івана Мазепи, Симона Петлюри чи Степана Бандери [11 : 22–26], тому що в умовах війни ці національні герої стали символом боротьби проти Росії періоду імперії, СРСР та РФ.

Суспільство не втрачало бачення свого демократичного майбутнього. У ході соціологічного опитування в серпні 2022 р. 64% респондентів зазначили, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (у 2004 р. такі відповіді становили 41,3%); лише 13,8% вважали, що за певних обставин автократія може бути кращою, аніж демократія (у 2004 р. так думали 23,2%), а для 13,1% респондентів неважливо, яким є рух суспільства (у 2004 р. таких було 18,0%) [9]. У вересні–жовтні 2022 р. загальноукраїнське соціологічне опитування підтвердило зростання до 68,3% показника важливості демократії [29].

У зв'язку з євроінтеграційним курсом України постало питання про знання іноземних мов. Опитування у грудні 2022 р.–січні 2023 р. засвідчило низький рівень

володіння англійською мовою (2,86 балів за десятибальною шкалою). Серед респондентів 51,3% володіли англійською мовою, 22,2% – польською, 14,4% – німецькою, 6,9% – французькою, 3,9% – іспанською, 1,8% – угорською, 1,3% – турецькою; бажання і потребу вивчати іноземну мову підкреслили 27,8% респондентів, мали бажання, але не було потреби вивчати мови в 28,1%, не мали бажання, але мали потребу знати іноземну мову – 2,4%, не мали ані бажання, ані потреби вивчати іноземну мову 41,7% респондентів [36].

*Суспільство в 2023 р.* Героїчний захист населених пунктів та звірства російської армії на окупованих територіях вплинули на ставлення до російської мови як до мови ворога. Лютневе соціологічне опитування показало, що 52% респондентів не хотіли, щоб її вивчали (у 2019 р. таких було всього 9%); з тих, хто підтримував мову в школі, переважна більшість, а це майже 80% громадян, вважали, що російській мові треба відводити стільки або менше часу, ніж іноземним [37] мовам. У травні 84% опитаних відповіли, що немає проблем із використанням російської мови в Україні, цей показник був гарним доказом для заперечення російської пропаганди про утиски і переслідування російськомовних громадян в Україні [41]. Тоді ж 92% респондентів хотіли б, щоб Україна стала членом ЄС, а 89% – членом НАТО, тобто був консенсус щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, причому 95% респондентів хотіли бачити Україну з повноцінною демократією, де є верховенство права [26]. У жовтні 65% респондентів довіряли ЄС [35].

Відбувся стратегічний зсув у ставленні різних груп українців, не тільки службовців чи військових, до англійської мови [23]: у грудні 2023 р. якісне дослідження «Запити та виклики на шляху опанування англійської мови серед українців» в межах національної програми Future Perfect розкрило сучасну педагогічну ситуацію та її виклики, рекомендації щодо викладання англійської мови (дослідження здійснили КМІС на запит проєкту «Трансформація комунікацій»).

*Суспільство в 2024 р.* Своє ставлення до російської мови респонденти відзначили в лютому: 81% опитаних або не бачили російську мову офіційною в своїй області або бажали усунення її з офіційного спілкування на території всієї держави [12]. У листопаді цього року 91% опитувані стверджували, що вони пишаються своїм громадянством; 78% опитаних визнали українську мову за рідну; розмовляли нею вдома 70,5% респондентів; з них 75,5% відповіли, що українською розмовляти престижно серед друзів і колег по роботі; 80% респондентів ідентифікували себе громадянами України [39] та ін.

Що очевидно? З відповідей респондентів соціологічних опитувань у роки повномасштабної війни бачимо, що суспільство, сформулювавши запит на демократичний розвиток держави, облаштовує громадський простір України без знаків, пов'язаних із історією, культурою та географією Росії, вважає питання російської мови не пріоритетними, виражає своє ставлення до іноземних мов. Результати вказують, що зріс престиж державної мови: збільшилася кількість українськомовних комунікативних практик, поглибилася взаємодія української мови та української національної ідентичності.

2. Нові закони про напрямки законодавчого виміру міжмовної взаємодії.

*Державна мова та національна і громадянська ідентичність.* Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 р. № 2834-IX [21] сформулював мету, завдання, напрями та особливості національної та громадянської ідентичності як компонента забезпечення національної безпеки України. Закон оперував низкою

нових термінів: військово-патріотичне виховання, волонтер сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності, громадянська компетентність, громадянська освіта, громадська стійкість, українська громадянська ідентичність, українська національна ідентичність, фахівець у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та ін.

Стаття 12 закону фіксує показники ефективності здійснення державної політики, визначені Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності до 2030 р. [31]. У складі 22-х показників є й такі, що пов'язані із державною мовою: «збільшення кількості громадян, які володіють українською мовою», «збільшення обсягів україномовного інформаційного та культурного продукту».

Стаття 9 про особливості національно-патріотичного виховання встановила його складові, серед них є п. 8 «формування сприйняття державної мови як національної цінності та важливого атрибута національної ідентичності». Зазначено про розвиток духовно-морального виховання шляхом «популяризації та поширення україномовного культурного продукту», «залучення закордонних українців до збереження і популяризації української мови, культури, а також формування та збереження національної ідентичності».

Стаття 11 про особливості громадянської освіти підкреслює роль викладацької діяльності, спрямованої на формування та розвиток громадянських компетентностей.

*Державна мова і нормативні назви географічних об'єктів.* Закон України Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізація топонімії від 03.05.2023 р. № 3097 IX завершив декомунізацію, розпочату в 2015 р. на підставі Закону України Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки [19] (його положення були правовим підґрунтям для перейменувань не тільки під час першого етапу війни, Антитерористичної операції 2014–2018 рр., але і другого, Операції об'єднаних сил 2018–2022 рр.). Закон про деколонізацію топонімії містить перелік приписів, які забороняють присвоювати географічним об'єктам назви, пов'язані із історією та культурою Російської імперії, СРСР та РФ, з географією РФ.

На думку депутата Верховної Ради України В'ятровича, підписання Закону 2023 р. про деколонізацію топонімії – це і цілеспрямована державна політика, і національна безпека, оскільки спільні назви вулиць, однакові традиції вже не будуть ілюструвати тезу пропаганди держави-агресора про українців та росіян як єдиний народ [42].

На підставі здійсненого аналізу кількісних і якісних показників знання суспільства про топоніми сьогодні можна стверджувати про топонімічну компетентність соціуму як нову ознаку, сформовану в час повномасштабної війни, див. [4 : 65–74].

*Державна мова і функції мов меншин (спільнот).* Для збереження статусу України як кандидата на вступ до ЄС в країні потрібно завершити реформу правової бази для національних меншин. Закон України Про національні меншини 1992 р. був застарілий і декларативний, зміни до нього вносили Закон України Про засади державної мовної політики 2012 р., Закон України Про медіа 2022 р.

Законодавчі приписи щодо меншин чутливі для суспільства, тому що в їхньому складі була російська спільнота. Суспільство надто довго проживало в умовах функцій російської мови: ще в 1989 р. вона мала статус мови міжнаціонального спілкування в Законі Про мови в УРСР. Після 1991 р. мова потрапила в склад мов меншин, яким надавав підтримку і функції яких регулював закон про меншини 1992 р. У 2003 р. російську

мову вже захищала Хартія через її неправильний переклад з російського документа, а не з англійської чи французької як мов оригіналу Хартії, у 2012 р. російська мова вивіщила свій статус до регіональної мови у Законі України Про засади державної мовної політики. З іншого боку, і Рада Європи, і ЄС в умовах культурної різноманітності завжди підтримують слабшого, тобто меншини, тому ставили вимоги щодо імплементації Хартії, тобто підтримки функцій усіх мов меншин, зокрема й російської (як це очевидно з аналізу комунікації Комітету експертів Хартії та української влади у праці проф. Міхаеля Мозера [5]).

Перший проєкт Закону України Про національні меншини (спільноти) України Верховна Рада ухвалила в цілому конституційною більшістю від 13.12.2022 р. під номером 2827 IX [32]. Закон набув чинності 1 липня 2023 р. Це один із обов'язкових євроінтеграційних документів, який закріплював повноваження центрального органу виконавчої влади для здійснення державної політики у сфері прав захисту прав і свобод осіб, які належать до національних меншин [14]. Робота над цим документом була тривалою, він зазнавав редакцій під впливом обговорення в суспільстві та зауважень Венеціанської комісії. Свої занепокоєння висловлювали і держави-сусіди України, маючи на увазі вивчення і функції мов національних меншин в освіті та суспільному житті [40].

Дорадчий орган Ради Європи Венеціанська комісія 12 червня 2023 р. ухвалила висновок про український закон про меншини 2022 року [43]. Його відразу донесено до суспільства: Україна отримала рекомендації поширити право на організацію заходів мовами меншин для всіх осіб; вилучити обов'язок забезпечувати переклад українською мовою інформації про публічні заходи на прохання відвідувачів (глядачів) або принаймні переглянути його на підставі принципу пропорційності; «передбачити в самому законі критерії для використання мов меншин у контактах з адміністративними органами відповідно до статті 10 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин та статті 10 Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», переглянути положення в інших законах, які містять обмеження свободи використання мови меншини та диференційоване ставлення до мов меншини, у світлі попередніх висновків Венеціанської комісії (з урахуванням за потреби перехідного періоду до кінця воєнного стану), «належним чином забезпечити право на доступ до ЗМІ мовами меншин», «надалі відкласти поступову трансформацію шкільної системи мовами меншин і переглянути її у світлі висновку Венеціанської комісії 2017 року» [10]. Зауваження Венеціанської комісії спрямовані на приведення деяких норм вказаного закону у відповідність до положень Європейської конвенції з прав людини 1950 року, Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 року, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року.

13.08.2023 р. Верховна Рада ухвалила Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» щодо деяких питань реалізації прав і свободи осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України № 9610, де враховано рекомендації Венеціанської комісії, об'єктивні обставини, в яких перебуває Україна у зв'язку із збройною агресією РФ, 21 вересня 2023 р. за нього проголосувало 318 народних депутатів, а 8 грудня 2023 р. Верховна Рада ухвалила Закон України Про національні меншини (спільноти) України. Сьогодні закон чинний в редакції від 10.12.2023 р. [20].

Відлік нового закону про меншини Уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лабунець веде від 1 липня 2023 р., часу набрання чинності Закону Про національні меншини (спільноти) [17], вітаючи 1 липня 2024 р. суспільство з річницею дії закону.

Потрібно пам'ятати, що від часу дії Хартії в Україні (з 1 січня 2006 р.) українські законотворці використовують спотворений зміст Хартії, який привів до її неправильного застосування [25] і визначення законодавчої підтримки мовам меншин, зокрема *білоруській, болгарській, гагаузькій, грецькій, єврейській, кримськотатарській, молдавській, німецькій, польській, російській, румунській, словацькій, угорській* [22].

Сьогодні ситуація зі змістом та термінологією закону отримала перспективу змін на підставі проекту Закону Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з оновленням офіційного перекладу Європейської хартії регіональних або міноритарних мов № 12364 від 26.12.2024 р. (вніс на розгляд Голова Ради Міністрів Дмитро Шмигаль). Законопроект пропонує змінити в назві закону словосполучення *мови меншин на міноритарні мови* і застосовувати положення Хартії до *білоруської, болгарської, гагаузької, кримсько-татарської, новогрецької, німецької, польської, румунської, словацької, угорської, чеської мов та івриту* (Стаття 2), а також здійснити заміну назви в інших документах, зокрема в законах «Про національні меншини (спільноти) України» та «Про медіа» [33]. Отже, російська мова як мова меншини у склад загрожених мов уже не потрапляє, як і помилкові назви *єврейська* і *молдавська* мови.

Очевидно, що, здійснивши оновлення офіційного перекладу Хартії і водночас переліку загрожених мов, українська влада зменшить труднощі в комунікації з Комітетом експертів Ради Європи щодо імплементації Хартії в Україні в умовах війни. Сьогодні ж складається враження, що, аналізуючи доповіді України про виконання Хартії, Комітет експертів Ради Європи у звітах на них [5] не розуміє перебіг війни в Україні з 2014 року і її фазу – повномасштабне вторгнення з 2022 р.

*Державна мова та англійська мова.* У червні 2022 р. Україна та Молдова отримали статус кандидатів на членство в ЄС (під час саміту лідерів країн ЄС), в державі постало питання про мовний закон, який би врахував євроатлантичний курс України і вивчення англійської мови як мови міжнародного спілкування.

Ініціатива надати англійській мові статусу мови міжнародного спілкування належить Міністерству інформаційної політики України [30]. У серпні 2022 р. стало відомо про роботу над проектом Закону України Про застосування англійської мови в Україні № 9432, поданого до Верховної Ради 28.06.2023 р., його мета: «підвищення рівня конкурентоспроможності України, зростання її інвестиційної та туристичної привабливості, розширення застосування англійської мови в публічних сферах суспільного життя та створення сприятливих умов для опанування англійської громадянами України» [7]. На законопроект критично відреагувало суспільство, особливо щодо показу англійськомовних фільмів мовою оригіналу, 20.07.2023 р. цю вимогу прибрали. У цей день на засіданні Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики законопроект також обговорювали Міністр культури та інформаційної політики України, представники Міністерства освіти і науки України, Уповноважений із захисту державної мови, представники кіноіндустрії та громадських організацій (всього більше 50-ти осіб) [13]. 3 червня 2024 р. Комітет рекомендував Верховній Раді України ухвалити проект Закону [27].

Його Верховна Рада прийняла у другому читанні та в цілому 4 червня 2024 р. [18], ініціативу підтримали 236 народних депутатів. Англійська мова в Україні отримала статус мови міжнародного спілкування. Закон сприяє її застосуванню в сферах суспільного вжитку, окрім судочинства, кримінального провадження, у справах про адміністративні правопорушення.

Стаття 2 п. 3 застерігає, що положення закону не можна трактувати як такі,

які спрямовані на звуження сфери функціонування державної мови, на використання мов корінних народів і національних меншин (спільнот) України.

Визначено, що англійську мову вживають під час роботи підрозділів екстреної допомоги населенню, перетину державного кордону України, у сфері освіти, культури, транспорту, охорони здоров'я, під час звернень і рішень та відповідей громадян, у дошкільній освіті.

Закон встановлює перелік осіб, для яких є обов'язковим володіння англійською, це державні службовці, голови місцевих державних адміністрацій та їх заступники, поліцейські середнього і вищої складу Національної поліції, прокурори, податкових та митних органів, керівники закладів вищої освіти та ін. Ці особи повинні скласти іспит, щоб визначити рівень володіння англійською мовою, мати сертифікат міжнародного зразка (він засвідчує рівень і подається до призначення на посаду).

*Державна мова і множинне громадянство.* У час повномасштабної війни питання про множинне громадянство загострилося у зв'язку із демографічною кризою і потребою проживання в Україні іноземців, які мають визначні заслуги в боротьбі за Україну. Тому 21 березня 2023 р. Президент України підписав Закон України Про внесення змін до законів України "Про громадянство України" та "Про забезпечення функціонування української мови як державної" [15], пов'язаний з умовами прийняття до громадянства України, зокрема з вимогами складання іспитів з основ Конституції, історії України та на рівень володіння державною мовою.

Закон України Про громадянство України 2001 р. доповнюється: 1) абзацом про те, що особи, які становлять державний інтерес або проходять військову службу за контрактом, набувають громадянство України за заявою та зобов'язанням скласти іспити протягом двох років з основ Конституції України, історії України на рівень володіння державною мовою (подача документів про складання іспитів обов'язкова) (див статтю 9, частину 2, пункт 2, абзац 17); 2) пунктом про «володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови. Складання іспитів на визначення рівня володіння державною мовою здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України» (стаття 9, частина, пункт 5).

Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної 2019 р. доповнює абзац: «Особи, які мають визначні заслуги перед Україною, у тому числі іноземці та особи без громадянства, які в установленому законодавством України порядку проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту або Національній гвардії України, особи, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України, і особи, які отримали посвідку на тимчасове проживання на підставі частини двадцятої статті 4 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", мають право на набуття громадянства України без засвідчення рівня володіння державною мовою, за умови подання зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою відповідно (підкреслення наше – Г. М.) до Закону України "Про громадянство України". Такі особи зобов'язані опанувати державну мову на рівні, визначеному законодавством, протягом двох років з дня набуття громадянства України» [15].

7 липня 2024 р. підготовлено проєкт Закону України Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України № 11469 [34], ініціатор якого президент Володимир Зеленський.

Готував законопроект Комітет Верховної ради України з питань прав людини, деокупациі та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин. 17 грудня 2024 р. проект прийнято за основу. Готується друге читання. Проект містив вказівку про державну мову в статті 8. «Набуття громадянства України за територіальним походженням» ознака ‘державна мова’ є в абзаці: «Умовами для набуття громадянства України за територіальним походження є: визнання і додержання Конституції України та законів України, що засвідчується особою у поданій в установленому порядку заяві про набуття громадянства України, знання основ Конституції, історії України, володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови. Складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на визначення рівня володіння державною мовою здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

Усі претенденти – це особи, які подають зобов’язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою. Однак дискусійним є положення Статті 9 «Прийняття до громадянства України», у ній зазначено, що «Іноземець або особа без громадянства можуть бути за їхньою заявою (підкреслення наше – Г. М.) прийняті до громадянства України», а «Умовами прийняття до громадянства України є: 1) визнання і додержання Конституції України та законів України, що засвідчується особою у поданій в установленому порядку заяві про прийняття до громадянства України; 2) Знання основ Конституції України, історії України, володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови. Складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на визначення рівня володіння державною мовою здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України». Згадка про сертифікат щодо володіння державною мовою відсутня. Якщо йдеться про осіб, які мають заслуги перед Україною, які проходить службу в ЗСУ, Державній спеціальній службі транспорту, в Національній гвардії України, то задекларований спрощений порядок набуття громадянства: претенденти «подають зобов’язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння українською мовою» [34].

На цю ініціативу відреагувала міжнародна спільнота українців. 17 грудня 2024 р. вийшла Заява Світового Конгресу Українців щодо проекту закону України про множинне громадянство (на сайті)<sup>1</sup>. Конгрес привітав ухвалення в першому читанні проекту Закону України про множинне громадянство. У заяві підкреслено переваги множинного громадянства: заохочення до повернення додому, залучення українців до захисту України і сприяння уповільненню асиміляції. Закон дозволяє українцям «зберігати міцний зв’язок зі своєю спадщиною та культурою, не змушуючи вибирати між громадянством України та країни проживання. З 25 мільйонами українців за межами України сьогодні, збереження їхньої культурної та політичної ідентичності є критично важливим для майбутнього України [24].

**Висновки.** Уперше отримані результати про взаємодію мова–війна на прикладі аналізу законодавства щодо статусу та функцій мов з урахуванням матеріалів соціологічних опитувань про настрої суспільства та погляди на функції мов засвід-

---

*Довідка:* Світовий Конгрес Українців – координаційний орган для українських громадян у світі, який має консультативний статус і відіграє важливу роль в євроінтеграції України, членстві в НАТО, визнанні Голодомору Геноцидом, захисті прав людини та національних меншин.

чують, що законодавство употужнює зв'язки між державною мовою та ідентичністю, державною мовою і нормативним вжитком назв громадського простору, державною мовою і мовами меншин (спільнот), державною мовою й англійською мовою, державною мовою і множинним громадянством.

Важливо, що влада поставила питання про виправлення перекладу Європейської хартії регіональних та міноритарних мов. Це дозволить формувати політику до дійсно загрожених мов в Україні, а не обраних в 2003 р. мов з метою вивищення статусу російської мови до регіональної, як це трапилося в 2012–2018 рр.

Зміст категорії «мовне законодавство» в час війни посилюють компоненти, пов'язані із законодавчою підтримкою української мови як єдиної державної, із новою формулою мов національних меншин (спільнот) та виокремленням статусом англійської мови як мови міжнародного спілкування.

Здійснений аналіз засвідчує про спільну траєкторію поглядів суспільства на мови та дій щодо соціуму влади у формуванні законодавчого виміру мовного питання. Суспільство і влада як політичні актори, попри дискусійні питання, підтримують функцію державної мови як мови єдності всього соціуму. Законотворці оновили зміст поняття «мови України» положеннями про мови корінних народів та національних меншин, закріпили функцію англійської мови як мови міжнародного спілкування.

Держава через законодавчий вимір статусу та функцій мов у роки повномасштабної війни посилює свою національну безпеку: розглянуті щодо мов новели законів забезпечують не тільки громадянський мир і національну злагоду як внутрішньополітичну безпеку, але й культурну окремішність українців як зовнішньополітичну безпеку.

Перспектива подальших розвідок полягає в дослідженні законодавчих ініціатив влади щодо мов у роки перших двох етапів війни, Антитерористичної операції 2014–2018 рр. та Операції об'єднаних сил 2018–2022 рр.

#### Список використаної літератури

1. Ажнюк Б. Мова та ідеологія: соціолінгвістичний зміст концепту. *Мовознавство*. 2024. № 1. С. 3–17.
2. Андрієнко Л. Мови України в мовному законодавстві і мовній політиці. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ* : збірник наук. праць. Київ : Видав. дім Дмитра Бураго, 2019. С. 296–306.
3. Кулик В. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. *Збруч*. 7.01.2023. Режим доступу : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1173&page=30> (дата звернення : 02.02.2025).
4. Мацюк Г. Топонімічна компетентність соціуму як показник процесу перейменування публічного простору України в час повномасштабної війни. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України* : монографія / відп. ред. С. О. Соколова, техн. ред. І. І. Брага. Київ : Ін-т укр. мови НАН України, 2024. С. 49–74.
5. Мозер М. Європейська хартія регіональних або міноритарних мов під час російської війни в Україні. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* : монографія. Київ : Видав. дім Дмитра Бураго, 2024. С. 190–210.
6. Соколова С. Соціолінгвістичне знання як рушій національно-мовної трансформації суспільства. *Український етномовний континуум в умовах війни Росії проти України* : монографія / відп. ред. С. О. Соколова, техн. ред. І. І. Брага. Київ : Ін-т укр. мови НАН України, 2024. С. 8–38.

---

Джерела

---

7. Верховна Рада України прийняла Закон про застосування англійської мови в Україні / Прес-служба Апарату Верховної Ради України. *Верховна Рада України*. 4 червня 2024 р. Режим доступу : <https://www.rada.gov.ua/news/razom/250307.html> (дата звернення: 12.01.2025).

8. Восьме загальнонаціональне опитування. Україна в умовах війни. *Рейтинг: соціологічна група*. 6.04.2022. С. 23–24. Режим доступу : <http://surl.li/lmlsXu> (дата звернення: 15.01.2025).

9. День Незалежності України: що об'єднує українців і як ми бачимо перемогу на шостому місяці війни. Пресреліз з таблицями розподілів відповідей. *Фонд Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва*. 22.08.2022. С. 11. Режим доступу : <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-shcho-obednue-ukraintsiv-i-yak-mibachimo-peremogu-na-shostomu-misyatsi-viyni> (дата звернення: 12.01.2025).

10. Деолігархізація, національні меншини та реформа конституційного Суду: Венеційська комісія ухвалила три нові висновки щодо України. *PRAVO*. 13.06.2023. Режим доступу : <https://pravo.ua/deoliharkhizatsiia-natsionalni-menshyny-ta-reforma-konstytutsiinohosudu-venetsiiska-komisiia-ukhvalyla-try-novykh-vysnovky-shchodo-ukrainy/> (дата звернення: 24.01.2025).

11. Десяте загальнонаціональне опитування (27.04.2022). *Рейтинг: соціологічна група*. 03.05.2022. Режим доступу : [https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg\\_files/rg\\_ua\\_1000\\_ideological\\_markers\\_ua\\_042022\\_press.pdf](https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ideological_markers_ua_042022_press.pdf) (дата звернення: 21.01.2025).

12. Динаміка ставлення до статусу російської мови в Україні. Пресреліз підготовлений виконавчим директором КМІС Антоном Грушецьким. *Київський міжнародний інститут соціології*. 12.03.2024. Режим доступу : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1385&page=1> (дата звернення: 10.01.2025).

13. Законопроект про застосування англійської мови в Україні рекомендують Верховній Раді прийняти за основу. *Голос України*. 20 липня 2023. Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/article/372373> (дата звернення: 13.01.2025).

14. Закон про національні меншини (спільноти) України конкретизує права нацспільнот у нашій державі й забезпечує гарантії їхньому етнічному та культурному розвитку, – Тарас Тарасенко. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://www.rada.gov.ua/news/razom/231350.html> (дата звернення: 12.01.2025).

15. Закон України Про внесення змін до законів України «Про громадянство України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 2996-IX від 2.03.2023. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2996-20#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

16. України Про забезпечення функціонування української мови як державної. № 2704-VIII від 25 квітня 2019 р. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 12.01.2025).

17. Закон про національні меншини (спільноти) відповідає всім європейським стандартам! *Омбудсман України. Ombudsman of Ukraine*. 01.07.2024. Режим доступу : [https://www.ombudsman.gov.ua/news\\_details/ombudsman-zakon-pro-nacionalni-menshinispilnotividpovidaye-vsim-yevropejskim-standartam](https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-zakon-pro-nacionalni-menshinispilnotividpovidaye-vsim-yevropejskim-standartam) (дата звернення: 16.01.2025).

18. Закон України Про застосування англійської мови в Україні. № 3760-IX від 4 червня 2024 р. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text> (дата звернення: 02.01.2025).

19. Закон України Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки № 317-VIII від 9 квітня 2015 р. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

20. Закон України Про національні меншини (спільноти) України №2827 від 13 груд-

ня 2022 р. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 09.01.2025).

21. Закон України Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності № 2834-IX від 13 грудня 2022 р. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 12.01.2025).

22. Закон України Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин № 802-IV від 15 травня 2003 р. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text> (дата звернення: 14.01.2025).

23. Запити та виклики на шляху опанування англійської мови серед українців. Результати дослідження. Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/142uEPJNhY8wCT3-B5ivUh2oq1SYG5FM/view> (дата звернення: 10.01.2025).

24. Заява Світового конгресу українців щодо проекту закону України про множинне громадянство. *Світовий Конгрес Українців*. 17 грудня 2024. Режим доступу : <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/zayava-svitovogo-kon%D2%91resu-ukra%D1%97ncziv-shhodopro%D1%94ktu-zakonu-ukra%D1%97ni-pro-mnozhinne-gromadyanstvo/> (дата звернення: 23.01.2025).

25. Збіжна думка судді Сергія Головатого у справі за конституційним поданням 51 депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [справа 1-179/2019 (4094/19)] (рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року №1-п/2021). *Конституційний суд України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb01d710-21#Text> (дата звернення: 31.01.2025).

26. Значення членства в ЄС для українців, проіоритетність вступу до ЄС чи НАТО і сприйняття Росії як частини Європи: результати телефонного опитування, проведеного 29 вересня–9 жовтня 2023 року / Пресреліз підготовлений виконавчим директором КМіС Антоном Грушецьким. *Київський міжнародний інститут соціології*. 18.10.2023. Режим доступу : <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1303&page=1> (дата звернення: 12.01.2025).

27. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики переглянув висновок до проекту Закону про застосування англійської мови в Україні. *Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики*. 3.06.2024. Режим доступу : [https://kompkd.rada.gov.ua/news/main\\_news/76256.html](https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/76256.html) (дата звернення: 19.01.2025).

28. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. Київський міжнародний інститут соціології. 9.01.2023. Режим доступу : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1173&page=30> (дата звернення: 13.01.2025).

29. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень-жовтень). *Разумков центр*. 28 жовтня 2022. Режим доступу : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamysytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-oriientsiigromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022g> (дата звернення: 12.01.2025).

30. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2024 р. № 1028 Про перейменування Міністерства культури та інформаційної політики України і Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1028-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.01.2025).

31. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 132. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.01.2025).

32. Проект Закону про національні меншини (спільноти) України від 13.12.2022.

№ 2827-IX. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40892> (дата звернення: 11.01.2025).

33. Проект Закону України Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з оновленням офіційного перекладу Європейської хартії регіональних або міноритарних мов від 26 грудня 2024 р. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55529> (дата звернення: 19.02.2025).

34. Проект Закону України Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України. № 11469 від 07.08.2024. *Верховна Рада України*. Режим доступу : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44687> (дата звернення: 12.01.2025).

35. Результати всеукраїнського опитування для консультативної місії Європейського Союзу в Україні. 26.10.2023. *Київський міжнародний інститут соціології*. Режим доступу : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1307&page=19> (дата звернення: 16.01.2025).

36. Рівень володіння англійською мовою та іншими іноземними мовами в Україні : результати кількісного соціологічного дослідження, проведеного в грудні 2022–січні 2023 / Пресреліз підготував Максим Яшник, аналітик КМІС. *Київський міжнародний інститут соціології*. 16.03.2023. Режим доступу : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=27> (дата звернення: 12.01.2025).

37. Ставлення до викладання російської мови в українськомовних школах: результати телефонного опитування, проведеного 14–22 лютого 2023 року / Пресреліз підготовлений виконавчим директором КМІС Антоном Грушецьким. *Київський міжнародний інститут соціології*. 9.03.2023. Режим доступу : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1202&page=28> (дата звернення: 28.01.2025).

38. Ставлення населення України до Закону про мову. *Київський міжнародний інститут соціології*. 29.07.2020. Режим доступу : <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=960&page=1> (дата звернення: 26.01.2025).

39. Україна єдина: національна належність, мова, та державні атрибути – всеукраїнське опитування. *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва*. 21 січня 2025. Режим доступу : <https://dif.org.ua/article/ukraina-edina-natsionalna-nalezhnist-identichnist-mova-ta-derzhavni-atributi-vseukrainske-opituvannya> (дата звернення: 12.01.2025).

40. Ультиматум Угорщини ЄС щодо підтримки України. В яку глобальну гру грає Орбан. *TEXTY.ORG.UA*. 27.11.2023. Режим доступу : <https://texty.org.ua/fragments/111201/ultymatum-uhorshyny-yes-shodo-pidtrymky-ukrayiny-v-yaku-hlobalnu-hru-hraye-orban/> (дата звернення: 23.01.2025).

41. Чи зазнають російськомовні громадяни України утисків та переслідувань через російську мову: результати телефонного опитування, проведеного 26 травня–5 червня 2023 року / Пресреліз підготовлений виконавчим директором КМІС Антоном Грушецьким. *Київський міжнародний інститут соціології*. 13.06.2023. Режим доступу : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1245&page=25> (дата звернення: 12.01.2025).

42. «Що таке деколонізація, чому вона важлива і як буде здійснюватися згідно з Законом» – Володимир В'ятрович. *Комітет Верховної ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики*. 23 березня 2023 р. Режим доступу : [https://kompkd.rada.gov.ua/news/main\\_news/75498.html](https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/75498.html) (дата звернення: 16.01.2025).

43. Ukraine. Opinion on the law on national minorities (communities) / Adopted by the Venice Commission at its 135 th Plenary Session (Venice, 9–10 June 2023). *European Commission for democracy through Law (Venice commission)*. Strasbourg, 12 June 2023. Режим доступу : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e) (дата звернення: 13.01.2025).

## References

1. Azhniuk B. Mova ta ideolohiia: sotsiolinhvistychnyi zmist kontseptu. *Movoznavstvo*. 2024. № 1. S. 3–17.
2. Andriienko L. Movy Ukrainy v movnomu zakonodavstvi i movnii politytsi. *Movne zakonodavstvo i movna polityka: Ukraina, Yevropa, svit* : zbirnyk nauk. prats. Kyiv : Vydav. dim Dmytra Buraho, 2019. S. 296–306.
3. Kulyk V. Mova ta identychnist v Ukraini na kinets 2022-ho. *Zbruch*. 7.01.2023. Rezhym dostupu : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1173&page=30> (дата звернення : 02.02.2025).
4. Matsiuk H. Toponimichna kompetentnist sotsiumu yak pokaznyk protsesu pereimenuvannia publichnogo prostoru Ukrainy v chas povnomasshtabnoi viiny. *Ukrainskyi etnomovnyi kontynuum v umovakh viiny Rosii proty Ukrainy* : monohrafiia / vidp. red. S. O. Sokolova, tekhn. red. I. I. Braha. Kyiv : In-t ukr. movy NAN Ukrainy, 2024. S. 49–74.
5. Mozer M. Yevropeiska khartiia rehionalnykh abo minorytarnykh mov pid chas rosiiskoi viiny v Ukraini. *Mova i viina: dynamika movnoi systemy i movna polityka* : monohrafiia. Kyiv : Vydav. dim Dmytra Buraho, 2024. S. 190–210.
6. Sokolova S. Sotsiolinhvistychnie znannia yak rushii natsionalno-movnoi transformatsii suspilstva. *Ukrainskyi etnomovnyi kontynuum v umovakh viiny Rosii proty Ukrainy* : monohrafiia / vidp. red. S. O. Sokolova, tekhn. red. I. I. Braha. Kyiv : In-t ukr. movy NAN Ukrainy, 2024. S. 8–38.

## Sources

7. Verkhovna Rada Ukrainy pryiniiala Zakon pro zastosuvannia anhliiskoi movy v Ukraini / Pres-sluzhba Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy. *Verkhovna Rada Ukrainy*. 4 chervnia 2024 r. Rezhym dostupu : <https://www.rada.gov.ua/news/razom/250307.html> (data zvernennia: 12.01.2025).
8. Vosme zahalnonatsionalne opytuvannia. Ukraina v umovakh viiny. *Reitynh: sotsiolohichna hrupa*. 6.04.2022. S. 23–24. Rezhym dostupu : <http://surl.li/lmlsxu> (data zvernennia: 15.01.2025).
9. Den Nezalezhnosti Ukrainy: shcho obiednuie ukraintsiv i yak my bachymo peremohu na shostomu misiatsi viiny. Presreliz z tablytsiamy rozpodiliv vidpovidei. *Fond Demokratychni initsiatyvy im. Ilka Kucheriva*. 22.08.2022. S. 11. Rezhym dostupu : <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-shcho-obiednuie-ukraintsiv-i-yak-mibachimo-peremogu-na-shostomu-misyatsi-viyni> (data zvernennia: 12.01.2025).
10. Deoliharkhizatsiia, natsionalni menshyny ta reforma konstytutsiinoho Sudu: Venetsiiska komisiia ukhvalyla try novi vysnovky shchodo Ukrainy. *PRAVO*. 13.06.2023. Rezhym dostupu : <https://pravo.ua/deoliharkhizatsiia-natsionalni-menshyny-ta-reforma-konstytutsiinoho-sudu-venetsiiska-komisiia-ukhvalyla-try-novykh-vysnovky-shchodo-ukrainy/> (data zvernennia: 24.01.2025).
11. Desiate zahalnonatsionalne opytuvannia (27.04.2022). *Reitynh: sotsiolohichna hrupa*. 03.05.2022. Rezhym dostupu : [https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg\\_files/rg\\_ua\\_1000\\_ideological\\_markers\\_ua\\_042022\\_press.pdf](https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ideological_markers_ua_042022_press.pdf) (data zvernennia: 21.01.2025).
12. Dynamika stavlennia do statusu rosiiskoi movy v Ukraini. Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiolohii*. 12.03.2024. Rezhym dostupu : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1385&page=1> (data zvernennia: 10.01.2025).
13. Zakonoproiekt pro zastosuvannia anhliiskoi movy v Ukraini rekomenduiut Verkhovnii Radi pryiniaty za osnovu. *Holos Ukrainy*. 20 lypnia 2023. Rezhym dostupu : <http://www.golos.com.ua/article/372373> (data zvernennia: 13.01.2025).
14. Zakon pro natsionalni menshyny (spilnoty) Ukrainy konkretyzuie prava natsspilnot u nashii derzhavi y zabezpechuie harantii yikhnomu etnichnomu ta kulturnomu rozvytku, – Taras Tarasenko. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://www.rada.gov.ua/news/razom/231350.html> (data zvernennia: 12.01.2025).

15. Закон Ukrainy Pro vnesennia zmin do zakoniv Ukrainy «Pro hromadianstvo Ukrainy» ta «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi» № 2996-IX vid 2.03.2023. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2996-20#Text> (data zvernennia: 27.01.2025).

16. Ukrainy Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi. № 2704-VIII vid 25 kvitnia 2019 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (data zvernennia: 12.01.2025).

17. Zakon pro natsionalni menshyny (spilnoty) vidpovidaie vsim yevropeiskym standartam! *Ombudsman Ukrainy. Ombudsman of Ukraine*. 01.07.2024. Rezhym dostupu : [https://www.ombudsman.gov.ua/news\\_details/ombudsman-zakon-pro-nacionalni-menshinispilnoti-vidpovidaye-vsimevropejskim-standartam](https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-zakon-pro-nacionalni-menshinispilnoti-vidpovidaye-vsimevropejskim-standartam) (data zvernennia: 16.01.2025).

18. Zakon Ukrainy Pro zastosuvannia anhliiskoi movy v Ukraini. № 3760-IX vid 4 chervnia 2024 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text> (data zvernennia: 02.01.2025).

19. Zakon Ukrainy Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv ta zaboronu propahandy yikhnoi symvolik № 317-VIII vid 9 kvitnia 2015 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (data zvernennia: 22.11.2024).

20. Zakon Ukrainy Pro natsionalni menshyny (spilnoty) Ukrainy №2827 vid 13 hrudnia 2022 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (data zvernennia: 09.01.2025).

21. Zakon Ukrainy Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhenia ukraïnskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti № 2834-IX vid 13 hrudnia 2022 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (data zvernennia: 12.01.2025).

22. Zakon Ukrainy Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn № 802-IV vid 15 travnia 2003 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text> (data zvernennia: 14.01.2025).

23. Zapyty ta vyklyky na shliakhu opanuvannia anhliiskoi movy sered ukraïntsiv. Rezultaty doslidzhennia. Rezhym dostupu : <https://drive.google.com/file/d/142uEPJNhhY8wCT3-B5ivUh2o-q1SYG5FM/view> (data zvernennia: 10.01.2025).

24. Zaiava Svitovoho kongresu ukraïntsiv shchodo proiektu zakonu Ukrainy pro mnozhyne hromadianstvo. *Svitovyi Kongres Ukraïntsiv*. 17 hrudnia 2024. Rezhym dostupu : <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/zayava-svitovogo-kon%D2%91resu-ukra%D1%97ncziv-shchodo-pro%D1%94ktu-zakonu-ukra%D1%97ni-pro-mnozhinne-gromadyanstvo/> (data zvernennia: 23.01.2025).

25. Zbizhna dumka suddi Serhiia Holovatoho u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi» [sprava 1-179/2019 (4094/19)] (rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 14 lypnia 2021 roku №1-r/2021). *Konstytutsiyni sud Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb01d710-21#Text> (data zvernennia: 31.01.2025).

26. Znachennia chlenstva v YeS dlia ukraïntsiv, priorytetnist vstupu do YeS chy NATO i spryiniattia Rosii yak chastyny Yevropy: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 29 veresnia–9 zhovtnia 2023 roku / Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorem KMis Antonom Hrushetskym. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii*. 18.10.2023. Rezhym dostupu : <https://kiiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1303&page=1> (data zvernennia: 12.01.2025).

27. Komitet z pytan humanitarnoi ta informatsiinoi polityky perehlianus vysnovok do proiektu Zakonu pro zastosuvannia anhliiskoi movy v Ukraini. *Komitet Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan humanitarnoi ta informatsiinoi polityky*. 3.06.2024. Rezhym dostupu : [https://kompkd.rada.gov.ua/news/main\\_news/76256.html](https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/76256.html) (data zvernennia: 19.01.2025).

28. Mova ta identychnist v Ukraini na kinets 2022-ho. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii*. 9.01.2023. Rezhym dostupu : <https://www.kiiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1173&page=30> (data zvernennia: 13.01.2025).

29. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, polityko-ideolohichni oriiantatsii hromadian Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii (veresen-zhovten). *Razumkov tsentr*. 28 zhovtnia 2022. Rezhym dostupu : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamysytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykoideologichni-oriiantatsiihromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r> (data zvernennia: 12.01.2025).

30. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 6 veresnia 2024 r. № 1028 Pro pereimenuvannia Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy i Ministerstva rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1028-2024-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 24.01.2025).

31. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 2023 r. № 132. Pro skhvalennia Stratehii utverdzhennia ukraïnskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023–2025 rokakh. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 02.01.2025).

32. Proekt Zakonu pro natsionalni menshyny (spilnoty) Ukrainy vid 13.12.2022. № 2827-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40892> (data zvernennia: 11.01.2025).

33. Proekt Zakonu Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy u zviazku z onovlenniam ofitsiinoho perekladu Yevropeiskoi khartii rehionalnykh abo minoritytarnykh mov vid 26 hrudnia 2024 r. Rezhym dostupu : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55529> (data zvernennia: 19.02.2025).

34. Proiekt Zakonu Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia realizatsii prava na nabuttia ta zberezhenntia hromadianstva Ukrainy. № 11469 vid 07.08.2024. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Rezhym dostupu : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44687> (data zvernennia: 12.01.2025).

35. Rezultaty vseukraïnskoho opytuvannia dlia konsultatyvnoi misii Yevropeiskoho Soiuzu v Ukraini. 26.10.2023. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologhii*. Rezhym dostupu : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1307&page=19> (data zvernennia: 16.01.2025).

36. Riven volodinnia anhliiskoiu movoiu ta inshymy inozemnymy movamy v Ukraini: rezultaty kilkisnogo sotsiologichnogo doslidzhennia, provedenoho v hrudni 2022–sichni 2023 / Presreliz pidhotuvav Maksym Yashnyk, analityk KMIS. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologhii*. 16.03.2023. Rezhym dostupu : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=27> (data zvernennia: 12.01.2025).

37. Stavlenntia do vykladannia rosiiskoi movy v ukraïnskomovnykh shkolakh: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 14–22 liutoho 2023 roku / Presreliz pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologhii*. 9.03.2023. Rezhym dostupu : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1202&page=28> (data zvernennia: 28.01.2025).

38. Stavlenntia naselennia Ukrainy do Zakonu pro movu. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologhii*. 29.07.2020. Rezhym dostupu : <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=960&page=1> (data zvernennia: 26.01.2025).

39. Ukraina yedyna: natsionalna nalezhnist, mova, ta derzhavni atrybuty – vseukraïnske opytuvannia. *Fond Demokratichni initsiatyvy im. Ilka Kucheriva*. 21 sichnia 2025. Rezhym dostupu : <https://dif.org.ua/article/ukraina-edina-natsionalna-nalezhnist-identychnist-mova-ta-derzhavni-atributi-vseukraïnske-opytuvannia> (data zvernennia: 12.01.2025).

40. Ultymatum Uhorskhchyny YeS shchodo pidtrymky Ukrainy. V yaku hlobalnu hru hraie Orban. *TEXTY.ORG.UA*. 27.11.2023. Rezhym dostupu : <https://texty.org.ua/fragments/111201/ultymatum-uhorshyny-yes-shodo-pidtrymky-ukrayiny-v-yaku-hlobalnu-hru-hraye-orban/> (data zvernennia: 23.01.2025).

41. Chy zaznaiut rosiiskomovni hromadiany Ukrainy utyskiv ta peresliduvan cherez rosiisku movu: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 26 travnia–5 chervnia 2023 roku / Presreliz

pidhotovlenyi vykonavchym dyrektorom KMIS Antonom Hrushetskym. *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologhii*. 13.06.2023. Rezhym dostupu : <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1245&page=25> (data zvernennia: 12.01.2025).

42. «Shcho take dekolonizatsiia, chomu vona vazhlyva i yak bude zdiisniuvatsia zghidno z Zakonom» – Volodymyr Viatrovych. *Komitet Verkhovnoi rady Ukrainy z pytan humanitarnoi ta informatsiinoi polityky*. 23 bereznia 2023 r. Rezhym dostupu : [https://kompkd.rada.gov.ua/news/main\\_news/75498.html](https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/75498.html) (data zvernennia: 16.01.2025).

43. Ukraine. Opinion on the law on national minorities (communities) / Adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9–10 June 2023). *European Commission for democracy through Law (Venice commission)*. Strasbourg, 12 June 2023. Rezhym dostupu : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e) (data zvernennia: 13.01.2025).

## UKRAINIAN LEGISLATION ON THE STATUS AND FUNCTIONS OF LANGUAGES IN THE YEARS OF FULL-SCALE RUSSIAN WAR

**Halyna Matsyuk**

*Ivan Franko National University of Lviv  
Department of General Linguistics  
1 Universytetska St., room 343, 79000, Lviv, Ukraine  
phone: 032 239 47 56  
e-mail: halyna.matsyuk@lnu.edu.ua  
<https://orcid.org/0000-0001-8601-4742>*

The article is devoted to the study of legislative and normative legal acts that regulate the use of languages during the years of the full-scale Russian war against Ukraine. The purpose of the article is to study the attitude of society to various aspects of the functioning of languages and to highlight the legislative initiatives taken by the authorities in relation to the mood of society. The analysis is based on the theoretical provisions of sociolinguistic and political science works by B. Azhniuk, L. Andrienko, V. Kulyk, H. Matsyuk, M. Moser, S. Sokolova and others on the relationship between language policy, language situation, language legislation and society. The source base consists of sociological surveys and legislative and regulatory acts of Ukraine (37 items), which illustrate the legislative dimension of the status and functions of languages during the full-scale invasion. The units of analysis are more than 130 metalinguistic textual indicators that reflect information from sources about the status and functions of languages. Qualitative methods of analysis are used, including contextual, comparative, discourse and elements of statistical analysis. The article describes for the first time the connection between the moods of Ukrainian society regarding the functions and status of languages based on sociological surveys conducted in 2022-2024 and the legislative actions of the authorities in the areas of state language-identity, state language-normative use of names of public space, state language-minority (community) languages, state language-English, state language-multiple citizenship. The author emphasizes the role of the draft law on correcting the translation of the European Charter for Regional or Minority Languages, which will regulate the functions of threatened languages in Ukraine. The results of the study show that during a full-scale war, there is legislative support for the Ukrainian language as the only state language and language of interethnic communication, a new formula for languages of national minorities (communities) has emerged, English has received the status of a language of international communication, and the state language plays a role in multiple citizenship. The novelties of the laws considered in relation to languages ensure not only civil peace and national harmony as domestic political security, but also emphasize the cultural separateness of Ukrainians as foreign policy security. That is, attention to the legislative dimension of the status and functions of languages allows the state to strengthen its national security during the years of full-scale war.

*Key words:* sociolinguistics, language legislation, language situation, interlingual interaction, bilingualism, state language, national security.

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2025  
доопрацьована 02.03.2025  
прийнята до друку 05.03.2025*